



# Конституційна реформа і модернізація виборчої системи України в контексті світового досвіду

Олег МАРЦЕЛЯК,  
доктор юридичних наук, професор,  
професор кафедри конституційного права  
Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка



**Вибір виборчої системи – це важливе питання, яке має неабияке значення у державотворчому процесі країни, впливає на майбутнє її політичне життя, загальний політичний клімат і стабільність у суспільстві. Автором визначено критерії, на яких має будуватися запровадження виборчої системи. Наголошено на важливості врахування інтересів виборців, дотримання балансу між інтересами виборців та партій. Наведено яскраві приклади функціонування в різних країнах світу. Проаналізовано плюси та мінуси мажоритарної та пропорційної систем. Найдемократичнішою визнано пропорційну систему з відкритими списками. Але й вона має певні недоліки.**

**Ключові слова:** виборча система, партії, виборці, голосування, парламент.

## Конституционная реформа и модернизация избирательной системы Украины в контексте мирового опыта

Олег МАРЦЕЛЯК, доктор юридических наук, профессор, профессор кафедры конституционного права Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

**Выбор избирательной системы – это важный вопрос, который имеет большое значение в процессе государственного строительства, влияет на будущую политическую жизнь страны, общий политический климат и стабильность в обществе. Автором определены критерии, на которые должно опираться внедрение избирательной системы. Подчеркнута важность учета интересов избирателей, соблюдения баланса между интересами избирателей и партий. Приведены яркие примеры ее функционирования в разных странах мира. Проанализированы плюсы и минусы мажоритарной и пропорциональной систем. Наиболее демократичной автор считает пропорциональную систему с открытыми списками. Но и у нее есть определенные недостатки.**

**Ключевые слова:** избирательная система, партии, избиратели, голосование, парламент.

## Constitutional reform and modernization of the electoral system of Ukraine in the context of world experience

Oleh MARTSELYAK, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of Constitutional Law Department of Taras Shevchenko Kyiv National University

**Selection of the electoral system is an important issue which has an outstanding significance in the state formation process of the country, influences its political life, general political climate and stability in the society. The author defined the criteria on which the introduction of the electoral system should be built. The importance to take the interests of electors into account and to observe the balance between the interests of electors and parties is marked. The vivid examples of its functioning in different countries of the world are given. Pros and cons of the majority and proportional systems are analyzed. The proportional system with open lists is acknowledged to be the most democratic one. But it also has certain disadvantages.**

**Keywords:** electoral system, parties, electors, voting, parliament.

Розпочата в Україні конституційна реформа охоплює не тільки удосконалення конституційного статусу людини і громадянина, модернізацію вітчизняної судової системи та децентралізацію влади. Вона має своїм головним завданням на сучасному етапі національного державотворення розв'язати й проблему реалізації конституційного принципу народовладдя, який ґрунтується насамперед на визнанні українського народу носієм суверенітету і єдиним джерелом влади, коли він уособлює собою найвищу та первинну владу. Отже, конституційна реформа спрямована й на чітке окреслення основних параметрів здійснення народом верховної влади, й пріоритет при цьому відводиться визначенню ефективних форм представницької демократії на рівні місцевого самоврядування та безпосередньому волевиявленню народу (прямій формі демократії), вищим проявом чого є референдум і вибори.

У цьому контексті доволі важливим питанням є вибір виборчої системи як для місцевих, так і національних виборів. Аналіз наявних виборчих систем свідчить, що запровадження того чи того різновиду виборчої системи є результатом суб'єктивного вибору парламентаріїв<sup>1</sup>. Утім, вибір виборчої системи – це надто важливе питання, воно має неабияке значення в державотворчому процесі країни, впливає на майбутнє її політичне життя, загальний політичний клімат і стабільність у суспільстві. Від цього вибору залежать модель проведення виборчих кампаній, схема формування представницьких органів держави, розвиток демократії в країні. Вибір виборчої системи тягне за собою й цілу низку питань організаційного характеру й до того ж залежить від здатності країни забезпечити матеріально-технічну базу для проведення виборчої кампанії та спрямувати на це достатню кількість коштів (хоча обрання найпростішої і найменш затратної виборчої системи може в довгостроковій перспективі виявитися економічно невигідним розрахунком, а дисфункціональна виборча система – мати негативний вплив на всю політичну систему країни).

Оскільки в кожного виду виборчої системи є свої переваги та недоліки, які можуть дати об'єктивні результати виборів у одній країні й водночас призвести до масових фальсифікацій у другій, цей вибір варто робити з урахуванням таких особливостей країни, як: рівень розвитку в ній демократії (розвинена, молода, перехідна); вид наявної партійної системи та її стан; рівень правової культури; релігійний, етнічний, расовий та регіональний чинники; класовий поділ суспільства.

Звісно, вибір виборчої системи має здійснюватися свідомо й осмислено. Хоча, як зазначають фахівці, осмислений вибір виборчої системи є рідкісним явищем, та ще рідше трапляється скрупульозно сконструйована виборча система, пристосована до конкретних суспільно-історичних умов країни. Кожна молода демократична держава обирає (чи успадковує) виборчу систему для обрання парламенту, але на такий вибір часто впливає один із двох чинників. Або учасники політичного процесу не мають елементарних знань та інформації про особливості виборчих систем і наслідки їхнього запровадження, або ж використовують такі знання про виборчі системи, що дають змогу створити систему, яка відповідатиме їхнім власним партійним інтересам. У будь-якому разі такий вибір може виявитися не найкращим для збереження на довгий час здо-

рогового політичного клімату в державі чи навіть призвести до руйнівних наслідків для демократичних перспектив країни [1, с. 7].

На думку фахівців, запроваджуючи виборчу систему, доцільно базуватися на двох основних критеріях. По-перше, це критерій наслідків або доцільності (досягнення тих чи тих цілей), який спирається на ті результати у сенсі впливу на суспільно-політичний розвиток, які є бажаними і яких прагнуть досягти автори вибору системи. По-друге, це процедурний критерій, який вимагає, щоби система була зрозумілою суспільству, а отже, визнана справедливою; у цьому разі наслідки виборів сприйматимуться як легітимні [2]. Королівська комісія з питань виборчої системи Нової Зеландії, яку було сформовано 1985 року для визначення майбутньої виборчої системи країни, називала 10 таких критеріїв: чесність боротьби між політичними партіями, ефективне представництво меншості та окремих груп інтересів, ефективне представництво маорі (корінна етнічна меншина, що проживає у Новій Зеландії), політична інтеграція, ефективне представництво виборців, ефективна участь виборців, ефективний уряд, ефективний парламент, ефективні партії, легітимність<sup>2</sup>.

Автори «Посібника з розробки виборчих систем» стверджують, що, обираючи виборчу систему, потрібно: а) *дотримуватися простоти* (ефективні й стабільні виборчі системи мають передовсім бути зрозумілими як для виборця, так і для політика; занадто складна система може призвести до непорозуміння, неочікуваних наслідків і невдовіри виборців до результатів голосування); б) *враховувати контекст та часовий чинник* (мається на увазі, що виборчі системи не існують у вакуумі і їхній успіх залежить від вдалого поєднання політичних інститутів, культурних традицій, що існують у суспільстві та державі, з урахуванням часового чинника; вони повинні ефективно реагувати на зміну політичних обставин та появу нових політичних рухів); в) *не боятися новаторських підходів* (багато успішних сьогодні у світі виборчих систем репрезентують інноваційні підходи до розв'язання специфічних проблем у сфері виборів); г) *робити вибір, охоплюючи якомога ширші інтереси* (як у глибоко розділеному, так і в порівняно однорідному суспільстві, за можливості, слід робити так, щоби виборча система забезпечувала створення такого парламенту, який представлятиме всі вагомі групи інтересів. Адже від того, які є меншини (ідеологічні, етнічні, расові, мовні, регіональні чи релігійні), непередставлені в парламенті позиції важливих суспільних груп, особливо у країнах, що розвиваються, часто призводить до катастрофічних наслідків); д) *дати виборцям максимальну можливість впливати на результати виборів* (виборці повинні відчувати, що їхні голоси мають реальний вплив на вибори, а також дають можливість впливати на формування уряду й державну політику); е) *передбачати перспективи, враховувати можливий вплив нової системи на суспільні конфлікти та стабільність розвитку суспільства й держави* (виборчі системи виступають не тільки як механізми для обрання парламенту, президента, органів місцевого самоврядування, а й часто як засіб врегулювання конфліктів у суспільстві. І під час запровадження нової виборчої системи важливо, щоби

<sup>1</sup>Цей підхід, до речі, визнається і Конституційним Судом України, який у своєму рішенні від 26 лютого 1998 року (справа про вибори народних депутатів України) підтвердив позицію, згідно з якою визначення виборчої системи на виборах народних депутатів України, у тому числі встановлення «виборчого порогу» та його кількісний вимір, є питанням політичної доцільності (Див.: Конституційне законодавство України / Упор. С. В. Лінецький, М. І. Мельник, А. М. Ришелюк. – К.: Атіка, 2000. – С. 707).

<sup>2</sup>Водночас королівська комісія наголошувала, що «жодна виборча система не може відповідати ідеальним стандартам» і не всі критерії однаково важливі (Див.: Посібник з розробки виборчих систем: Науково-практичне видання. – К.: ДП «Нора-Друк», 2003. – С. 137).



вона, якщо й не допоможе зменшити напруженість у суспільстві, принаймні не погіршила ситуації. Коли ж політичні сили країни обговорюють варіанти нової виборчої системи, вони часто намагаються проштовхнути корисні на найближчих виборах для їхніх партій пропозиції. Однак така стратегія може часто бути недалекоглядною, особливо в країнах, що розвиваються, бо короткостроковий успіх чи перевага однієї партії може призвести до довгострокової політичної кризи та суспільного невдоволення. Наприклад, на переговорах перед виборами перехідного періоду в ПАР у 1994 році Африканський національний конгрес міг аргументовано наполягати на збереженні чинної системи виборів за принципом відносної більшості, яка, найімовірніше, принесла б цій партії додаткові місця в парламенті, крім місць, отриманих відповідно до частки голосів, відданих за цю партію її виборцями. Але те, що ця партія виступила за пропорційну систему, хоч і здобула менше місць, ніж могла отримати на мажоритарних виборах за принципом відносної більшості, свідчить про те, що вона вважала за доцільне забезпечити довгострокову стабільність у країні, а не короткостроковий успіх. І хоча виборча система не може запобігти всім суспільним суперечностям чи викоринити їх, проте вона в змозі підштовхнути політичну систему до зменшення конфронтації в суспільстві й державі); є) *враховувати інтереси виборців* (спосіб вибору тієї чи тієї виборчої системи є надзвичайно важливим для забезпечення легітимності системи. І процес вибору системи, до якого залучено більшість чи всі суспільні групи і електорат загалом, зрештою матиме ширшу підтримку, ніж рішення, котре громадськість вважатиме прийнятним на користь певних партійних інтересів. При цьому не можна недооцінювати здатність виборців розуміти механізми роботи різних виборчих систем і правильно ними користуватися. Складні виборчі системи, де необхідно визначати кандидатів у порядку віддання переваги, успішно використовувалися, зокрема, в малорозвинених країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону (Папуа-Новій Гвінеї, Шри-Ланці тощо); ж) *дотримуватися балансу між впливом виборців і єдністю політичних партій* (при цьому слід витримати баланс між бажанням максимізувати вплив виборців і необхідністю стимулювати розвиток міцних і життєво здатних політичних сил. Усі учасники виборчих перегонів повинні відчувати, що запропонована виборча система буде чесною і дає їм разом рівні шанси на перемогу. Звісно, партійні міркування необхідно враховувати під час обговорення майбутньої виборчої системи, але, щоб будь-який державно-правовий інститут заслужив схвалення і повагу, слід забезпечити підтримку різних партій та населення загалом. Багато політологів дотримуються думки, що єдність політичних партій з широкою підтримкою серед населення є одним із найважливіших чинників забезпечення ефективної і стабільної демократії [1, с. 129–134].

Хоча на практиці законодавче визнання певного типу виборчої системи, її форми часто здійснюється без урахування інтересів виборців, дотримання балансу між інтересами виборців та партій, а визначається співвідношенням політичних сил у парламенті. Лідерство певної групи депутатів, яким вигідна та чи та виборча система, має наслідком її запровадження в країні інколи навіть без урахування і обстоювання інтересів суспільства. Наприклад, рішення Франції у 1986 році про перехід від чинної тоді мажоритарної виборчої системи абсолютної більшості (виборів у два тури) до пропорційної було сприйнято здебільшого як вибір, мотивований партійними інтересами Соціалістичної партії, яка була при владі. І в 1988 ро-

ці, щойно соціалістичний уряд втратив владу, це рішення було скасовано. Ще один приклад: 1993 року в Російській Федерації спочатку Б. Єльцин постановив, що третина Державної Думи має обиратися за партійними списками, а решта – в одномандатних округах, як у колишньому Радянському Союзі. Але деякі про-демократичні сили в парламенті попереднього скликання виступили за проведення виборів за партійними списками, вбачаючи в цьому більше переваг для своїх організацій, зосереджених переважно в Москві. І після того, як Б. Єльцина переконали, що добре організовані комуністи матимуть перевагу в результаті проведення виборів у одномандатних округах, він погодився на змішану виборчу систему.

Щоправда, бувають і протилежні випадки. Наприклад, 1993 року Італія перейшла від пропорційної до змішаної, переважно мажоритарної системи, а Нова Зеландія – від мажоритарної до змішаної (персоніфікованої). І в обох країнах ця зміна виборчих систем вирішувалася безпосередньо населенням шляхом проведення загальнонаціональних референдумів [3]. До того ж у Новій Зеландії було проведено два референдуми з питання вибору виборчої системи. Результати першого, проведеного в 1992 році з метою з'ясувати думку населення, не мали обов'язкової сили. Однак виборці настільки одностайно проголосували за перехід до змішаної виборчої системи, що вже через 14 місяців було проведено ще один референдум, результати якого вже мали обов'язкову силу. На ньому 53,9% виборців на пряме запитання про вибір між мажоритарною системою виборів за принципом відносної більшості та змішаною системою проголосували на підтримку останньої. Свого часу в Ірландії також провели два референдуми за ініціативою «Фіанна Фейл», яка була тоді при владі, з метою заміни чинної виборчої системи (голосвання з правом передачі голосу іншому кандидату) на мажоритарну виборчу систему відносної більшості. Проте в обох випадках виборці проголосували за збереження чинної системи (з невеликою різницею в кількості голосів у 1959 році й досить значним відривом у 1968-му).

А що стосується найефективнішої виборчої системи, яка за будь-яких умов гарантувала б об'єктивне формування представницького органу, то наукою вже доведено, що ідеальної демократичної моделі проведення виборів не існує. Головною перевагою мажоритарної виборчої системи вважається робота депутатів в окрузі, їхній зв'язок зі своїми виборцями. Однак її не варто абсолютизувати, бо не всі депутати-мажоритарники належно виконують узяті в ході виборчої кампанії зобов'язання перед виборцями, тому щодо ефективності їхньої роботи в окрузі з виборцями більше запитань, аніж відповідей.

По-друге, позитив цієї виборчої системи полягає у формуванні представницького органу за географічним принципом і при цьому депутати представляють та мають обстоювати інтереси конкретного регіону (адміністративно-територіальних одиниць). По-третє, мажоритарна виборча система дає шанс бути обраними популярним кандидатам, а виборці не вимушені просто погоджуватися зі списком кандидатів, запропонованим певною політичною силою. По-четверте, ця виборча система є найпростішою та зрозумілою у застосуванні.

Однак мажоритарна виборча система не забезпечує справедливого представництва меншин. Як свідчать факти, представники національних і расових меншин у будь-якій країні світу, де використовується система голосування за принципом відносної більшості, мають менше шансів пройти до парламенту. Тому як-

що поведінка виборців тісно пов'язана з національним поділом суспільства, то виключення можливості потрапити в парламент представникам певної національної меншини може виявитися дестабілізуючим чинником для політичної системи загалом [1, с. 35].

Не можна залишати поза увагою той факт, що за мажоритарної виборчої системи, особливо відносної більшості, пропадає значна частина голосів виборців, які голосують за інших кандидатів чи проти всіх (хоча при цьому переможець виборчих перегонів визначається одразу й немає потреби проводити другий тур голосування, що сприяє економії бюджетних ресурсів). Аргументи з цього приводу деяких авторів на користь мажоритарної виборчої системи абсолютної більшості [4] нівелюються її нерезультативністю, проведенням зазвичай другого туру голосування, на якому явка виборців падає, що потребує (з метою недопущення зриву виборів) скасування в цьому турі порогу явки виборців, а також заміни вимоги здобуття перемоги абсолютною більшістю голосів відносною більшістю [5]. Це, у свою чергу, має наслідком втрату головної переваги мажоритарної виборчої системи абсолютної більшості – підтримки кандидата на виборах значною частиною виборців.

Отже, з усіх різновидів мажоритарної виборчої системи найпривабливішою залишається мажоритарна виборча система абсолютної більшості з альтернативним голосуванням, яка дає перемогу виборів змогу отримати абсолютну більшість голосів без повторного голосування. Хоча при цьому її недоліком є складність підрахунку голосів.

У розвинених демократичних країнах з усталеною партійною системою, де відсутня сильна поляризація політичних сил, позитивно себе зарекомендувала пропорційна виборча система. На думку деяких науковців, пропорційна виборча система точніше відображає інтереси різних соціальних верств населення, виборців у парламенті. Вона дає можливість бути представленими в парламенті найрізноманітнішим політичним партіям [6]. Будь-яка політична сила, навіть із мінімальними прохідними відсотками голосів виборців, може отримати місця в законодавчому органі, й у цьому полягає принцип максимального представництва, який часто відіграє ключову роль у державотворчому процесі та в питанні забезпечення стабільності в суспільстві.

Також за пропорційної виборчої системи кількість «невикористаних» голосів виборців зазвичай є незначною. І якщо прохідний бар'єр низький, то майже всі вони йдуть у рахунок обраних кандидатів. Це посилює переконання виборців у тому, що їхні голоси не пропадуть, а, навпаки, впливають на результати виборів і завдяки цьому здійснюється народовладдя в країні.

Переваги цієї виборчої системи полягають у тому, що вона легалізує політичну діяльність шляхом відкритої конкуренції політичних партій та партійних блоків, під час голосування виборець враховує ідеологічну спрямованість партії, її програму, дає оцінку реальній роботі тієї чи тієї політичної сили, визначає, чи служить вона інтересам народу чи тільки декларує такі наміри. Окрім цього, пропорційна виборча система не дає змоги поширювати практику купівлі голосів виборців, виборчих округів; забезпечує справедливе співвідношення отриманих голосів і місць у парламенті, а отже, в цілому не допускає дестабілізуючих та «несправедливих» результатів, характерних для мажоритарних виборчих систем. Вона також стимулює розвиток багатопартійності, бо за пропорцій-

ної виборчої системи зростає роль партій, загострюється конкуренція партійних брендів, визначаються впливові політичні сили (партії), активізуються процеси політичної структуризації суспільства, прискорюються темпи політичної освіти і соціалізації населення країни.

Така виборча система сприяє і структуризації парламенту, що в деяких країнах, відповідно, полегшує формування уряду й завдяки партійній дисципліні забезпечує стабілізацію політичної системи. Варто підкреслити, що принцип структуризації законодавчого органу має наслідком не спрощення демократії до можливості керувати урядом через просте голосування, а посилення його відповідальності за волю більшості. Також, за логікою прихильників пропорційної виборчої системи, однією з найголовніших її переваг є можливість подолання фрагментації політичного процесу в країні, тобто мається на увазі можливість створення в парламенті дієздатних, потужних фракцій, які можуть сформувати більшість і приймати закони, перебираючи політичну відповідальність за них перед народом [7].

Не варто залишати поза увагою й те, що пропорційна виборча система дає більше шансів бути обраними до представницького органу представникам національних, мовних та інших меншин. Вона заохочує партії формувати збалансовані списки кандидатів, які задовольняють широкий спектр виборців; вносити до своїх списків прізвища кандидатів, що представляють різні соціальні групи населення. Тобто ця виборча система стимулює партії (з метою отримання максимальної кількості голосів виборців на загальнодержавному рівні) формувати багаторасові, багатоетнічні тощо списки кандидатів<sup>3</sup>.

У цьому ж руслі пропорційна виборча система вважається сприятливою і щодо обрання до законодавчого органу жінок: партії можуть вносити до своїх списків прізвища жінок-політиків і в такий спосіб залучати до свого електорату виборців, які бажають підтримати кандидатів-жінок, не позбавляючи їх при цьому можливості висловити свої політичні уподобання.

За умов пропорційної виборчої системи знаходить своє демократичне розв'язання проблема штучного залучення депутатів-мажоритарників до «нерідких» їм фракцій, застосування щодо них різноманітних нецивілізованих методів впливу з метою підтримки ними певних фінансово-промислових чи інших лобістських угруповань. Тому в площині розвитку представницької демократії пропорційна виборча система розглядається як прогресивніша й доцільніша.

Здебільшого, як зазначають деякі фахівці, ця виборча система забезпечує ефективнішу організацію державної влади. Зокрема, вони наголошують, що в розвинених демократичних країнах влада, обрана за пропорційною системою, ефективніша, ніж та, обрана за мажоритарною системою відносної більшості. Досвід західноєвропейських країн свідчить: парламентська система пропорційного представництва сприятливо впливає на довговічність уряду, підвищує активність виборців та сприяє економічному зростанню країни [1, с. 72].

Проте пропорційну виборчу систему часто критикують за тенденцію до формування коаліційного уряду з усіма його вадами (мається на увазі утворення правлячої коаліції, в якій немає достатнього розуміння щодо майбутнього політичного курсу країни і яка не має підтримки в населенні). В літературі


<sup>3</sup> Наприклад, Національні збори ПАР, обрані за пропорційною виборчою системою у 1994 році, склалися на 53% з чорношкірих кандидатів (11% – зулу, решта – хоса, сото, венда, тсвана, педі, свазі, шангаан та ндбеле), на 32% з білих (одна третя – англомовні, дві треті – африкаанс), на 7% зі змішаних рас і на 8% з індійців. Парламент Намібії також складається з представників різних етнічних груп – таких, як овамбо, дамара, гереро, нама, бастер і більшої частини населення (англомовного та німецькомовного).

слушно підкреслюється, що формування такого уряду веде до законодавчого «ступору» і подальшої нездатності проводити послідовну політику щодо найважливіших проблем. Це особливо небезпечно під час перехідного періоду, коли на новий уряд покладаються великі надії, натомість коаліційні кабінети та поділені на фракції уряди можуть стати на заваді швидкому та узгодженому прийняттю важливих державних рішень.

Не слід оминати увагою й те, що пропорційна виборча система інколи сприяє обранню до парламенту екстремістських партій, які в наш час дедалі більше поширюють свою діяльність у різних країнах світу й часто завдяки популістським передвиборним обіцянкам здобувають підтримку електорату.

Недоліком цієї виборчої системи вважається й відсутність прямого зв'язку депутатів представницьких органів із виборцями, унаслідок чого невідомо хто обстоює їхні інтереси. Її вада – й те, що здебільшого поза увагою виборців через недостатню поінформованість залишаються особисті якості представлених партією кандидатів у депутати, або ж неможливість впливати на формування партійних списків. Особливо цей негатив посилюється в разі запровадження системи із «закритими» списками, коли громадяни не можуть впливати на черговість отримання мандатів претендентами всередині партійного списку, безпосередньо визначати переможців виборчих перегонів і обирати тих кандидатів, які їм особисто знайомі чи які знані у окрузі як ефективні політики. Так само виборці не можуть відхилити кандидатуру особи, котра, на їхню думку, не гідна бути обраною до представницького органу. Цю систему прийнято вважати недемократичною, бо вона «легалізує» узурпацію влади партійним керівництвом; сприяє перемозі насамперед партійних лідерів та партійних функціонерів або осіб, які зуміли «в певний спосіб» отримати прохідне місце в партійному списку (тобто ймовірність бути обраним залежить від прихильності партійних босів, а стосунки з виборцями розглядаються як другорядні).

Демократичнішою, з цього погляду, є пропорційна виборча система з «відкритими» («вільними», «гнучкими») списками. Хоча вона також не позбавлена недоліків. Зокрема, за цих форм пропорційної виборчої системи ускладнений порядок підрахунку голосів. На цю обставину можна було б і не звертати уваги, виходячи перовсім з того, що визначення виборчої системи має першочерговим завданням належну реалізацію громадянами своїх виборчих прав, забезпечення в країні повноправного народовладдя, а не створення комфортних умов праці членам виборчих комісій. Проте в науковій літературі слушно підкреслюється, що ускладнення підрахунку голосів інколи тягне за собою створення певних перепон для контролю за цією операцією і, відповідно, – зниження довіри суспільства до отриманих результатів [8].

Окрім того, пропорційна виборча система з «відкритими» списками конкуренцію між учасниками виборчої кампанії доповнює внутрішньопартійною конкуренцією. З одного боку, це добре, адже сприяє розвитку внутрішньопартійної демократії, з другого – погано, бо може мати наслідком монопольний вплив партійного керівництва й партійного апарату на процес формування партійного списку, невключення до нього рядових партійців, які мають авторитет у населення і є так званими прохідними. Однак за умов організації та функціонування партії на принципах законності, гласності, самоврядування, рівноправності її членів такі дії партійного керівництва неможливі. З цього погляду, пропорційна виборча система з «відкритими» списками є для України привабливішою й доцільнішою, ніж система з «жорсткими» списками. 

## Список використаних джерел

1. Посібник з розробки виборчих систем: Науково-практичне видання. – К.: ДП «Нора-Друк», 2003.
2. Богашева Н. В., Ключковський Ю. Б. Еволюція виборчої системи в Україні // Виборче законодавство України: проблеми та шляхи вирішення (За матеріалами науково-практичних конференцій та круглих столів) / Ін-т виборч. права. – К.: ФАДА, ЛТД, 2005. – С. 85.
3. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник. – В 4-х т. Т. 1–2. / Отв. ред. Б. А. Стрешун. – М.: Изд-во БЕК, 1996. – С. 362.
4. Пылин В. В. Муниципальное право Российской Федерации. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – С. 174.
5. Чиркин В. Е. Какая избирательная система нужна России? // Общие науки и современность. – 2000. – № 2. – С. 41–42.
6. Тодика О. Ю. Выборы до парламентів країн СНД (порівняльно-правовий аспект): Монографія. – Х.: Факт, 2003. – С. 57.
7. Коментар до Закону України «Про вибори народних депутатів України» / За заг. ред. А. Мартинюка. – К.: Юридична думка, 2006. – С. 21.
8. Любарев А. Е. Конституционно-правовые основы многообразия избирательных систем в Российской Федерации: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. – конституционное право; муниципальное право. – М., 2004. – С. 92.

## References

1. Posibnyk z rozrobky vyborchykh system: Naukovo-praktychne vydannia [Manual design of electoral systems: Scientific-practical publication] (2003), Kyiv: DP 'Nora-Druk'.
2. Bohasheva N. V., Kliuchkovskiy Y. B. (2005), *Evolutsiia vyborchoi systemy v Ukraini // Vyborche zakonodavstvo Ukrainy: problemy ta shliakhy vyrishennia (Za materialamy naukovo-praktychnykh konferentsii ta kruhlykh stoliv)* [The evolution of the electoral system in Ukraine // Ukraine electoral law: Problems and Solutions (Based on scientific and practical conferences and round tables)], In-t vyborch. prava, Kyiv: FADA, LTD.
3. *Konstitutsyonnoe (hosudarstvennoe) pravo zarubezhnykh stran: Uchebnyk* [Constitutional (state) law of foreign countries: Textbook], (1996), in Strashun B. A. (ed.), Vol. 1–2, Moscow: Izd-vo BEK.
4. *Pylin V. V.* (2003), *Munitsypalnoe pravo Rossyiskoi Federatsyy* [Municipal Law of the Russian Federation], Saint Petersburg: Yurydycheskyi tsentr Press.
5. *Chyrkyn V. E.* (2000), 'Kakaaia yzbyratelnaia sistema nuzhna Rossyy?' [What electoral system does Russia need?], *Obshchye nauky y sovremennost*, 2: 41–42.
6. *Todyka O. Y.* (2003), *Vybory do parlamentiv krain SND (porivnialno-pravovyi aspekt): Monohrafiia* [Elections to the parliaments of the CIS (comparative legal aspect): monograph], Kharkiv: Fakt.
7. *Komentar do Zakonu Ukrainy 'Pro vybory narodnykh deputativ Ukrainy'* [Commentary to the Law of Ukraine 'On Elections of People's Deputies of Ukraine'], (2006), in Martyniuk A. (ed), Kyiv: Yurydychna dumka.
8. *Liubarev A. E.* *Konstitutsyonno-pravovye osnovy mnohoobrazyya yzbyratelnykh system v Rossyiskoi Federatsyy: dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.02* [Constitutional and legal bases of the variety of electoral systems in the Russian Federation: Abstract of Ph. D. dissertation: 12.00.02], Moscow.